

BASILI MİZAHTAN PAYLAŞILAN MİZAHA DOĞRU DÖNÜŞÜM: İNTERNETTE MİZAH

Tüba KARAHİSAR
tkhisar@gmail.com

ÖZET

Türk kültüründe mizah gerek sözlü gerekse de basılı şekliyle hep var olagelmiştir. Örneğin, Nasreddin Hoca, Karagöz ve Hacivat sözlü geleneğin en büyük temsilcileri iken Nef'i, Nâbi, Şair Eşref, Neyzen Tevfik de hiciv-yergi ustası olarak tarihte yerini almıştır. Osmanlı İmparatorluğu dönemi ve Cumhuriyet'in kurulmasından sonra mizah, halkın sıkıntılı günlerinde kurtarıcı olmuştur. Toplumun siyasi ve ekonomik iniş çıkışlarını anlamak için mizah önemli kriterlerden biridir. Mizah, zaman zaman iktidarlar tarafından tahakküm aracı olarak görüldüğü için çizerler baskı altına alınmaya çalışılsa da günümüzde mizah, internette, sokakta üreilmeye, paylaşılmaya devam etmektedir. Bu araştırmanın amacı; Türk mizahını tarihsel dönemlere göre incelemek ve dijital mizahın kimler tarafından yapıldığını, Z kuşağının görsel mizahı, basılı mizaha tercih etme sebeplerini, caps'lerin (captured images) gençlere neden daha cazip geldiğini ortaya çıkarmaktır. Araştırma için literatür taraması yapılmış, bilgi toplama yöntemi olarak ikincil kaynaklara (günümüzde yayınlanan mizah dergileri, mizah dergilerinin internet sayfaları ve sosyal medya hesapları, sanal mizah kahramanlarının sosyal medya sayfaları vb.) başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Mizah, karikatür, dijital mizah, internette mizah, caps.*

TRANSFORMATION FROM HUMOUR MAGAZINES TO SHARED HUMOUR: HUMOUR IN INTERNET

ABSTRACT

Humour was always present in the Turkish culture both in verbal and printed form. For example, Nasreddin Hodja, Karagöz and Hacivat were the greatest representatives of the oral tradition, whereas Nef'i, Nabi, Poet Esref, Neyzen Tevfik were the masters of satire. Humour has been the savior of the people in troubled times during the Ottoman Empire period and after the establishment of the Republic. Humour is one of the important criteria to understand the political and economic ups and downs of the society. Although there are attempts to suppress illustrators from time to time since humour is seen as tool of domination by the governments, today, humour continues to be made and shared on the Internet and in the streets. Purpose of this study is to investigate the Turkish humour based on the historical periods and to reveal who makes the digital humour, reasons for the Z generation to prefer visual humour instead of printed humour and why captioned images are more appealing for the young people. A literature review was conducted for the study, and secondary sources were utilized for data collection (such as contemporary published humour magazines, the Internet pages and social media accounts of these humour magazines, humour related websites, social media pages of virtual humour characters and so on.).

Keywords: *Humour, Caricature, Humour in Digital Media, Humour in Internet, Captioned Images.*

GİRİŞ

Mizah, sözlü dönemde kuşaklararası anlatılarak aktarılmış, basılı dönemde ise mizaha sadece dergiyi satın alanlar erişebilmiştir. İnternet ve bilgisayar teknolojileri, karikatürün üretim aşamasında çizerlerin işini kolaylaştırdığı gibi üretilen karikatürlerin dünya çapında dolaşıma girmesine yardımcı olmuştur. Web 1.0 döneminde karikatürler e-postalar aracılığı ile insanlar arasında paylaşılmıştır. Web 3.0 döneminde ise tasarım programlarının artması ve kullanımlarının görece kolaylaşması Y ve Z

kuşaklarının mizahı yaratmak ve bulmak için internete yönelmesine sebep olmuştur. Artık basit bir caps yapmak Microsoft Word programında yazı yazmak kadar kolaydır. Mizahı artık sokakta duvara yazı yazan kişi, o yazının fotoğrafını çekip internette paylaşan bir diğer kişi, internette gördüğü yazıyla ilgili caps yapan üniversite öğrencisi de üretmektedir. Akıllı telefonlar, çeşitli tasarım programları, sosyal medya ve internet sayesinde mizahın yapılış şekli dönüşüme uğramaya başlamıştır. Televizyonun radyoyu tamamen öldürmediği, internet gazeteciliğinin, gazeteleri saf dışı bırakmadığı gibi elbette ki internet mizahı da basılan dergilerin tirajını düşürse de sonlandırmayacaktır.

Çalışmada dönemlendirmeler, Türk siyasi tarihinin kilometre taşlarına göre belirlenmiştir. Öncelikle her dönemin siyasi olayları ve yaşanan toplumsal olayları açıklanmış, ardından da o dönemde mizahın nasıl yapıldığı aktarılmıştır. Çünkü dergilerin varlıklarını sürdürebilmesi ile siyaset arasında yakından bir ilişki vardır. Zira birçok dergi, alınan siyasi kararlar sonucunda kapatılmıştır. Anadolu’da Mizah Dönemi’nden 2010 yılına kadar olan bölüm, literatür tarama ile aydınlatılmaya çalışılmıştır. 2010-2014 yılları arasında mizah ve Günümüzde Basılı Mizah Dergileri ve Sosyal Medyada Mizah bölümünde literatürün yanı sıra internet sitelerinin seçimi, hayali karakterlerin sosyal medya sayfalarının seçimi için şu yöntem izlenmiştir: Google ve Yandex arama motorlarına, aynı zamanda anahtar kelimelerin içinde olan “dijital mizah, internette mizah, caps” kelimeleri yazılması sonucunda ilk üç sayfada çıkan internet siteleri konu edilmiş, örnek görseller her dönemin bitiminde yansıtılmıştır. Günümüzde Basılı Mizah Dergileri ve Sosyal Medyada Mizah bölümünde dergilerin en son tirajı ile sosyal medyada beğeni ve takip sayıları karşılaştırılmak istenmiş; künyelerine bakılarak dağıtım şirketleri tespit edilmiş ancak dağıtım şirketleri tiraj bilgilerini üçüncü kişilerle kesinlikle paylaşmadıklarını belirtmişlerdir.

Bu bağlamda çalışmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

- Z kuşağı ile birlikte mizah internete kaymıştır.
- İnternet ve sosyal medya ile birlikte mizah, çizerlerden ve basılı mizah dergilerinden bağımsız şekilde gelişmektedir.

LİTERATÜR

Dilimize Arapça’dan gelen mizah sözcüğü İngilizce’de humour olarak ifade edilir (Fırlar ve Çelik, 2010: 165). İngilizce humour sözcüğü Fransızca humeur’dan gelmektedir. Fransızca’da humeur sözcüğü mizaç demektir. Şenyapılı’ya göre mizah kelimesi tam olarak humour’u karşılamamaktadır. Türkçe’de kullanılan anlamı ile mizah gülmece, nükte, fıkra, hiciv, alay, espri manalarında kullanılmaktadır (Şenyapılı, 2003: 87). Mizah ile ilgili tanımlara bakıldığında hepsinin ortak kullandığı sözcük: Gülmedir. Gülmecenin amacı okuyanı, dinleyeni ya da seyredeni gülümsetebilmek iken mizahın amacı gülümsetmeye ek olarak düşündürmektir (Fırlar ve Çelik, 2010: 165). İroni ise Yunanca eiron (zekâ) kelimesine dayanmaktadır. Bir nevi bilinçli cahilliktir, zekâ ve incelik gerektirir (Yazıcı, 2011: 1312).

Ramiz Gökçe’ye göre karikatür sanatının kökeni Romalılar dönemine kadar uzanır. Latince (caricare) yani hücum sözünden gelmektedir. Buradaki hücumdan kastedilen eleştirmek, çarpıklıkları gözler önüne sermek, bir olayın iç yüzünü ortaya çıkarmaktır (Şenyapılı, 2003: 14, 15). Bunun için de görmek, bilmek, anlamak, sezme şarttır. Gökçe, karikatürist olmak isteyenlere şu tavsiyelerde bulunmuştur: “Geniş bir ansiklopedik malumat. Filin kuyruğundan Churchill’in purosuna, patlıcanın çiçeğinden Endonezya bayrağına kadar her şeyi bilmeden bu mesleğe girmemelidir” (Şenyapılı, 2003: 48).

Günümüzde mizaha iki farklı işlev yüklenmektedir. Muhafazakâr olan yaklaşım, yaşanan toplumsal sorunların mizahla çözülebileceğine inanırken tam tersi yaklaşım ise mizahın eleştirel bir gücü olduğuna, iktidarı sorgulaması gerektiğini düşünmektedir. Levent Cantek bu iki yaklaşım için pansuman ve neşter metaforlarını kullanır. Mizah ya pansuman gibi toplumsal yarayı iyileştirir ya da neşter gibi aslında bir sorun olduğuna dikkat çekmeye çalışır (www.derinhakikatler.blogspot.com/2011/11/turkiyede-mizahn-anlamlar).

Mizahla İlgili Yaklaşımlar

Literatüre göre mizahla ilgili üç yaklaşımdan bahsedilir: Üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama yaklaşımı.

Üstünlük Yaklaşımı

Üstünlük kuramı ile ilgili en çok görüş öne süren ve bu kuramı ortaya atan Thomas Hobbes'tur. O'na göre kendimizi karşımızdakinden üstün gördüğümüzde bunu bir zafer olarak algılayıp karşımızdakine gülmeye başlarız. Aslında kendi kendimizi yüceltirken karşımızdakini küçümseriz. Kemal Sunal filmlerindeki "Şaban" karakteri bu kuram için iyi bir örnektir. Şaban'ın saflığı karşısında kendimizi ondan üstün görürüz ve bu durum ona gülmemizi sağlar (Arık , 2002a: 114-116).

Uyumsuzluk Yaklaşımı

Beklenmedik, şaşırtıcı bir durumla karşılaşma kişilerin bu sürprize gülmelerine neden olmaktadır. Örneğin sempatik hareketler yapan bir maymun gördüğümüzde gülümsememizin sebebi onun bir hayvan olduğunu bildiğimiz halde, onu insanmış gibi düşünüp yaptığı hareketleri insanla bağdaştırmamamızdan kaynaklanmaktadır (Fırlar ve Çelik, 2010: 166).

Rahatlama Yaklaşımı

Kuramın yaratıcıları Sigmund Freud ve Herbert Spencer'dır. Kurama göre insanlar bastırılmış duygularını gülerек dışa vurur. Özellikle baskıcı rejimlerde halkın iktidara karşı en güçlü silahı mizahdır. Mizah, hayatı daha katlanılır hale getirir. Levent Kırca parodileri rahatlama yaklaşımına örnek gösterilebilir (Arık , 2002a: 117, 119).

Türk Mizahında Dönemler

Türk mizahında dönemler; Anadolu'da mizah, Tanzimat'tan Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar olan dönemde mizah, Cumhuriyet'in kuruluşundan 1949'a kadar olan dönemde mizah, 1950 – 1969 yılları arasında mizah, 1970-1989 yılları arasında mizah, 1990-2009 yılları arasında mizah, 2010-2014 yılları arasında mizah, günümüzde basılı mizah dergileri ve sosyal medyada mizah olmak üzere sekiz başlıkta incelenmiştir.

Anadolu'da Mizah

Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu dönemine sözlü mizah damgasını vurmuştur. Nasreddin Hoca, Keloğlan, Kavuklu ve Pişekar, Karagöz ve Hacivat sözlü dönemin isimleridir (Özocak, 2011: 265, 266). Bektaşî fıkraları, Halk ve Divan edebiyatındaki taşlamalar ve minyatürcülerin Siyahkalem çalışmaları Osmanlı mizahında çokça yer almıştır (Karlıdağ, 2011: 304). "Karagöz, halkın ve onun kültürünün temsilcisi iken Hacivat lonca eğitiminden geçmiş, usul, nizam, edebiyat bilen bir münevver portresi çizmekteydi. Aslında Hacivat iktidara dalkavukluk eden, ukala, gizli hesapçı, fırsatçı, bilgiç gözüken bir tipti" (www.birikimdergisi.com/sayi/166/toplumsal-elestiri-soylemi-olarak-mizah-ve-gulme).

İktidarın baskılarına karşı hiciv en etkili mizah yöntemi olarak kabul görmüştür. 15. Yüzyılda yaşamış Şeyhî'nin Harname eseri hiciv edebiyatının ilk ve en ihtişamlı örneğidir (Demirtaş, 1949: 371, 374). Yine Nef'i 17. Yüzyılda yaşanan kargaşalar karşısında yönetimi sert, cesur ve pervasızca hicvetmiştir (Selçuk, 2006: 234).

Tanzimat'tan Cumhuriyet'in Kuruluşuna Kadar Olan Dönemde Mizah

Tanzimat'la birlikte yazılı basın önemi artmıştır. Yaşanan toplumsal değişimler, özellikle de doğu-batı ikilemi çizerler için önemli bir kaynaktır. Politik mizahın ağırlık kazanması ve halkın karşısında iktidarın prestijinin sarsılması ilk sansürü beraberinde getirmiştir (Yazıcı, 2011: 1300) Buna göre "Genel adaba aykırı olarak yazı ve şiirle, şaka ve yergiye ait şeylere veyahut edepsizce resim ve tasviri basan ve bastıran ve yayınlayan kimselerden bir mecdiye altından beş mecdiye altına kadar para cezası ve yirmi dört saatten bir haftaya kadar hapsolünür" (Çeviker, 1985: 1101 Aktaran: Yazıcı, 2011: 1300).

Dönemin ilk mizah dergisi Teodor Kasap'ın çıkardığı Diyojen'dir ve Osmanlı yönetimini eleştirerek Meşrutiyet'i savunmuştur. Üç kez kapatma cezası aldıktan sonra 183. Sayıdan sonra yasaklanmıştır. İktidar aleyhindeki yayınları önlemek amacıyla 1867'de Âli Kararname çıkarılmış ve hükümete yönelik bütün eleştirilerin önü kesilmek istenmiştir. 'Gölge etme başka ihsan istemem' sloganıyla Fransızca, Rumca, Ermenice çıkan Diyojen dergisi Âli Kararname'ye dayanılarak sonlandırılmıştır (Çakır, 2006: 161, 163, 171).

II. Abdülhamit dönemi otuz yıl süren baskı ve sansürün olduğu bir dönemdir. Bu sebeple pek çok Türk aydını yurt dışında faaliyetlerine devam etmek zorunda kalmıştır. Yurt dışında çıkarılan yayınlarla ülkedeki muhalefet cesaretlendirilmeye çalışılmıştır. Jön Türkler mizahı bu amaçla bir silah olarak kullanmışlardır. Hayal, Beberuhi, Pinti, Davul, Tokmak bu dergilerden bazılarıdır (Çeviker, 1985: 1102 Aktaran: Yazıcı, 2011: 1302). 1908’de Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle birlikte mizah yayınları eski canlılığına kavuşmuş ve sayıları artmıştır. Çizerler bu dönemde en çok II. Abdülhamit karikatürleri çizmiştir. En çok ses getiren dergiler Karagöz, Kalem ve Cem’dir (Dumlupınar, 2011: 2, 3). “Batılılaşmanın getirdiği yeni değerler, hürriyet, adalet, eşitlik gibi kavramların irdelenmesi; kadının toplumdaki yeri gibi konular karikatürlerde çok sınırlı yer tutar. Adalet, eşitlik gibi kavramlar irdelenirken bu karikatüre ‘terazi’ objesiyle yansıtılmıştır” (Yazıcı, 2011: 1310).

Görsel 1: Cem Dergisi

Kaynak: www.seyriadem.com

Görsel 2: Karagöz Dergisi

Kaynak: www.seyriadem.com

Görsel 3: Kalem Dergisi

Kaynak: www.seyriadem.com

Tanzimat, II. Abdülhamit ve Meşrutiyet dönemlerinde hükümetler iktidara gelene dek çizerlerle arasını iyi tutsa da iktidar olduktan sonra karikatüristlere mesafeli davranmışlardır. Çizerlerin bazıları iktidarın aksak politikalarını eleştirmeye devam ederken bazıları iktidarın sözünden çıkmamıştır (Arık, 2002b: 244).

CUMHURİYET’İN KURULUŞU’NDAN 1949’A KADAR OLAN DÖNEMDE MİZAH

“Cumhuriyet’in ilk dönemi kültür ve düşünce hayatı bakımından oldukça renkli ve özgür bir dönemdir. Çizgiler özgürce yansıtılmıştır. Bu süreç, İzmir suikastı teşebbüsü, Şeyh Sait isyanı ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın faaliyetlerinin yönetici elit üzerinde bıraktığı olumsuz etki nedeniyle kesintiye uğramıştır. Hükümet bu olayları öne sürerek bütün yayın hayatını sıkı bir denetim altına almıştır. Mizah basını harf devriminin etkisiyle yeni yazıyı takip edemeyen birçok okurunu geçici bir süre kaybetmiştir” (Dumlupınar, 2011: 4).

Cemal Nadir, Amcabey ile dönemin önemli isimlerinden olmuştur. Şapka, ceket ve pantolon gibi kıyafet ve aksesuarlarla modernliği temsil eden bir karakterdir. Cemal Nadir esnaf, memur, ev kadını, emekli vb. gibi değişik kesimleri karikatürize etmiştir. Kendisi için karikatürü salondan çıkarıp halka ulaştıran kişi deyimi kullanılmıştır (www.birikimdergisi.com/sayi/166/toplumsal-elestiri-soylemi-olarak-mizah-ve-gulme).

Akbaba dergisi 1922 yılında çıkmış 1928 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Harf inkılabı nedeniyle satışları düştüğü için 208. Sayıdan sonra yayınlanamamıştır. Yayın kadrosunda Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon, Peyami Safa, Ramiz Gökçe, Valâ Nurettin olan dergi 1933 yılından sonra tekrar yayın hayatına dönmüştür (İnuğur, 1992: 42, 43). Akbaba dergisi yayın hayatı boyunca hükümetlerle hiç ters düşmemiş, sürekli dirsek temasında olmuş, iktidarlardan mali yardım görmüştür. Türkiye’deki en uzun ömürlü ve devamlılığı olan mizah dergisidir (www.derinhakikatler.blogspot.com/2011/11/turkiyede-mizahn-anlamlar).

Kadrosunda Aziz Nesin, Sabahattin Ali, Rıfat Ilgaz ve Mim Uykusuz’un olduğu Marko Paşa dergisi 1946 yılında yayın hayatına başlamış, on birinci sayıdan sonra yasaklanmıştır (İnuğur, 1992: 215-

216). Diğer mizah dergileri kadın erkek ilişkileri, gündelik sorunlar vb. konularla ilgilenirken Marko Paşa iktidarı yolsuzluk yapmakla, bürokrasiyi hantallıkla suçlayarak sert şekilde eleştirmiştir. Bu dönemde tirajı altmış bin civarına kadar yükselmiştir (Arık , 2002b: 248, 249). Yayının yasaklanmasının ardından Merhum Paşa, Bizim Paşa, Yedi Sekiz Hasan Paşa, Malum Paşa vb. adlarla yayın hayatına devam etmiştir. En son sayısı 10 Temmuz 1950’de yayınlanmıştır (İnuğur, 1992: 216-217).

Görsel 4: Amcabey Dergisi
Kaynak: www.seyriadem.com

Görsel 5: Akbaba Dergisi
Kaynak: www.seyriadem.com

Görsel 6: Hür Marko Paşa Dergisi
Kaynak: www.seyriadem.com

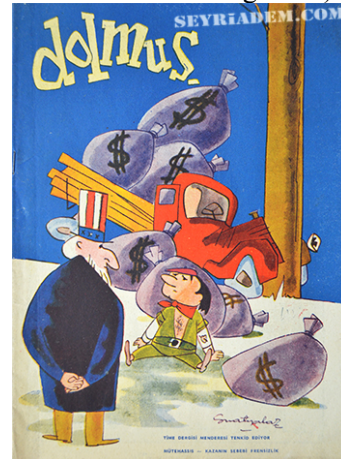
1950 – 1969 YILLARI ARASINDA MİZAH

Demokrat Parti, 1950 yılında iktidara gelmiş ve 27 Mayıs 1960 tarihine kadar iktidarda kalmıştır. İhtilalin ardından dönemin Başbakanı Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edilmişlerdir. Dönemin önemli mizah dergileri: Tef, Dolmuş, Akbaba ve Karikatür’dür. Taş ve Karikatür muhalefetten yana tutum sergilerken Akbaba daha önce de ifade edildiği gibi iktidarı savunmuştur. Bu dönem, mizah hikâyeleri ile de anılmaktadır. Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Bülent Oran ve Yalçın Kaya sürekli olarak mizah hikâyeleri yazmıştır (Köksal, 2013: 84, 85).

“1960’lar Türkiye’si, planlı sanayileşmenin hâkim olduğu bir ekonomi politika ile yönetildi. Popülist iktisat politikaları ve kalkınmacı model basına büyük okuyucu kitlelerinin gelmesine neden oldu. Modernleşme ile birlikte gazete/basın okuyucu profili hızla değişiyordu” (www.birikimdergisi.com/sayi/166/toplumsal-elestiri-soylemi-olarak-mizah-ve-gulme). Sanayileşme, köyden kente göç, göç edenlerin yaşadığı uyumsuzluk sorunları bir takım sorunlara neden olmaya başlamıştır. 1970’lerin mizahının ana konusunu bu uyumsuzluklar oluşturmuştur (www.birikimdergisi.com/sayi/166/toplumsal-elestiri-soylemi-olarak-mizah-ve-gulme).

Görsel 7: Taş Karikatür Dergisi
Kaynak: www.seyriadem.com

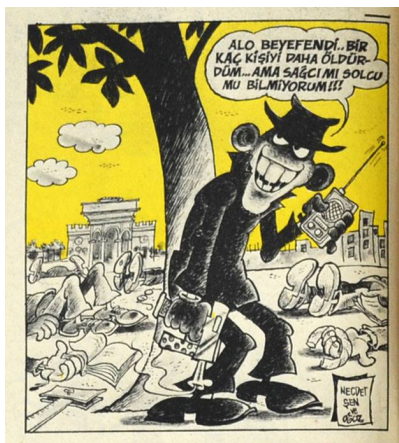
Görsel 8: Dolmuş Dergisi
Kaynak: www.seyriadem.com

1970-1989 YILLARI ARASINDA MİZAH

1970'li yıllar dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sosyolojik, siyasi, ekonomik, teknolojik dönüşümlerin olduğu yıllardır. Gecekondulaşma, Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda Batı ile ilişkilerin gerilmesi, Ermeni terör örgütü ASALA'nın Türk diplomatları öldürmesi, petrol krizi, enflasyonun hızlı artışı, kayıt dışı ekonomide artış, öğrenci olayları, 1970'li yılların önemli olaylarıdır (Kazgan, 1999: 117, 118). "Bazı öğrenci liderlerinin karşıt gruplarca öldürülmesi ve bunların faillerinin bulunamaması, devletin adalet güçlerine beslenen güven duygusunu zayıflatmış, sağ ve sol kesimler arasında uçurumlar meydana gelmiştir" (İnuğur, 1992: 422).

12 Eylül 1980 darbesinin ardından siyasi parti liderleri, milletvekilleri tutuklanmış, çok sayıda kişi işkence görmüştür. Turgut Özal'ın kurduğu Anavatan Partisi, 1983 seçimlerinden %42.9 oy oranıyla tek başına iktidar olarak çıkmayı başarmıştır. 24 Ocak 1980 tarihinden sonra fiyatlar artmış, gelir dağılımı bozulmuş, dış borçlar büyümüş, bankerler iflas etmiştir. Ekonomi araç olmaktan çıkarılıp amaç haline getirilmiş, bireyci toplum anlayışı egemen hale getirilmiştir (Çavdar, 2008: 263-287).

1960'lı yılların sonunda Haldun Simavi tarafından çok fotoğraflı ve renkli, görsel öğelerin ağırlıkta olduğu Günaydın Gazetesi'ni çıkarır. Gazetenin bir milyon tiraj yapmasının ardından Gün adlı başka bir gazete daha çıkarır ve Oğuz Aral bu gazetede mizah sayfası yapmaya başlar. Gırgır, sayfa olarak başlar, eke dönüşür ve ardından bağımsız bir dergi olur (Şenyapılı, 2003: 170, 171). Günümüz popüler mizahının temelleri Gırgır ile atılmıştır dense yanlış olmaz. Gırgır, mizahın kitleselleşmesini sağlamıştır. Okuyucu kitlesi öğrenciler olan derginin çizerleri de gençlerdir ve gençlerin sorunları çokça konu edilmiştir. (Arık, 2003c: 94, 95). "Erotik içeriğe, erkek egemen bir üslûba sahiptir, cinsiyetçi, homofobik, yabancı düşmanı nitelikler taşır. Dergideki Avanak Avni karakteri gibi genç-abazan, hafif argo kullanan erkek kahramanların maceralarından kuruludur" (www.derinhakikatler.blogspot.com/2011/11/turkiyede-mizahn-anlamlar). Gırgır, Amerikan Mad ve Sovyet kökenli Krokodil dergisinin ardından dünyada en çok satılan üçüncü mizah dergisi konumuna sahip olmuştur (Şenyapılı, 2003: 145). Karikatürist Sait Munzur, yazının az, çizginin ön planda olduğu, evrensel karikatürler çizen Turhan Selçuk'u överken Gırgır'ı evrensellikten uzak, esprinin sadece yazıda kaldığı karikatürler barındırması sebebiyle yermiştir (Şenyapılı, 2003: 172). Gırgır, 12 Eylül 1980 darbesinin ardından pek çok defa kapatma cezalarıyla karşı karşıya kalmış, çizerler de para ve hapis cezası almıştır (Özocak, 2011: 275). Gırgır'ın dışında 1970-1979 yılları arasında Salata, Şamata, Çarşaf, Fırt, Mikrop, Fırça (www.seyriadem.com/1970-1979-donemi-mizah-dergileri) ve 1980-1999 yılları arasında ise Laklak, Gıcık, Curcuna, Sıfır, Cins, Çuval, Tebessüm, Limon ve Hıbrır dergileri çıkmıştır (www.seyriadem.com/1980-1989-donemi-mizah-dergileri).

Görsel 9: Gırgır Dergisi

Kaynak: www.seyriadem.com

Görsel 10: Hıbrır Dergisi

Kaynak: www.seyriadem.com

Görsel 11: Fırt Dergisi

Kaynak: www.seyriadem.com

1990-2009 YILLARI ARASINDA MİZAH

1980'li yıllarda Türkiye, dünya kapitalizmi ile bütünleşmiş fakat döviz açığı kapatılamamış ve borçlar artmaya başlamıştır. Yatırımdan feragat edilerek borç faizi ödenmeye çalışılrsa da gelir dağılımı dar gelirli ve küçük üreticilerin aleyhinde olmuştur. Rantiyecilik artmış, mevduat, döviz ve

gayrimenkullerle zenginleşen bir kesim ortaya çıkmıştır (Korkmaz, 2009: 145, 146). Medya sektöründe de yapısal değişiklikler söz konusu olmuştur. 1990 yılında kurulan Magic Box Star 1 kanalını, 1992'de Show TV, 1993 yılında ATV takip etmiştir (Karahisar, 2012: 91) Ticari yayıncılığın başlamasıyla bireyci, tüketim odaklı topluma gidiş başlamıştır. Amerikan kökenli yapımlar ve taklitleri tüketim bilincinin yerleşmesine neden olmuştur (Korkmaz, 2009: 146, 147). 5 Nisan 1994 yılında IMF'in uyarıları sonucunda 24 Ocak kararlarının devamı sayılabilecek önlemler alınmıştır. Terör olayları, askeri harcamaları arttırmıştır. Bu önlemler paketi sonucunda ücret ve maaşlara zam yapılmamıştır. Zonguldak kömür ocakları, Karabük Demir Çelik Fabrikası, bazı tersaneler ve Petlas'ın kapatılması, birçok devlet kurumunun da özelleştirilmesi gündeme gelmiştir. Susurluk olayı, siyaset, mafya, ticaret ittifakının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Refah-Yol döneminde irticai faaliyetlerin artması sonucunda 28 Şubat 1997'de MGK kararları bir bildiri ile kamuoyuna sunulmuş, 20 Aralık 1999'da ise devlet beş bankaya el koymuştur (Çavdar, 2008: 292, 333, 338).

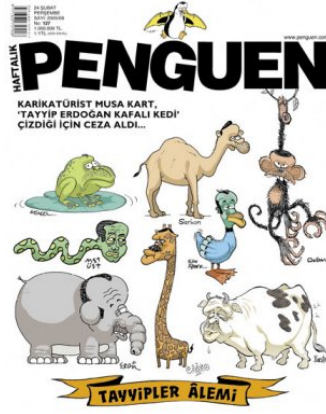
19 Şubat 2001 tarihinde yapılan MGK toplantısının ardından dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan Bülent Ecevit arasındaki gerginlik bardağı taşıran son damla olmuştur. Yaşanan ekonomik kriz neticesinde işten çıkarmalar artmış, bankacılık ve finans sektörü daralmıştır (Bali, 2011: 340- 343). 3 Kasım 2002'de yapılan seçim sonucunda Adalet ve Kalkınma Partisi iktidar olmuştur (Çavdar, 2008: 354). Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarında, 2009 yılına dek yaşanan önemli siyasal gelişmeler şunlardır: 11. Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Ankara, İstanbul ve İzmir'de gerçekleştirilen Cumhuriyet mitingleri, 2007 seçimleri, terör sorunu, Kürt açılımı, Ergenekon ve Balyoz davaları ile darbe teşebbüsü iddiaları (Köksal, 2013: 98).

Yaşanan siyasi, toplumsal ve ekonomik olaylar mizahta da karşılığını bulmuştur. Gırgır dergisinin Ertuğrul Akbay'a satılması ile Avni dergisi kurulmuştur. 1990'lı yıllarda gazeteler genellikle mizah eki de vermişler fakat zaman içinde mizah dergileri kurulmuş ve bağımsız şekilde yayınlarını sürdürmüşlerdir. Örneğin Limon dergisi, Güneş Gazetesi'nden ayrılmıştır. 1991 yılından sonra mizah dergileri reklam almayı da bırakmışlardır (www.aktuel.com.tr/Medya/2013/02/02/mizahta-yeni-cag). 1991 yılında Limon dergisinden ayrılan bazı çizimler Lemana dergisini kurmuştur. Lemana da bir süre sonra Öküz, Git ve L-Manyak dergilerini çıkararak farklı hedef kitlelere seslenmiştir. Lemana dergisi, 'Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık' sivil itaatsizlik eyleminin öncüsü olmuştur. İlk ışık kapatma eylemi Lemana Kültür binasında şair Can Yücel tarafından yapılmıştır (Özocak, 2011: 277, 278). "Gırgır dergisi, anlatım tekniği olarak mizaha sokaktaki adamın dilini katmıştır. Sokaktaki adamı daha kanlı canlı çizmiştir. Limon ise daha da ileri gidip, sokaktaki adamın ruh röntgenini çıkarmıştır (Arık, 2003: 97). 2000'li yıllar karikatürde dijitalleşmenin başladığı yıllardır. Uykusuz, Penguen, Gırgır, Lemana gibi popüler mizah dergileri aynı zamanda kendi web sitelerinden yayın yapmaya başlamışlardır. Sosyal medyanın da eklenmesiyle okuyucu ve çizimci arasında etkileşimli bir dönem başlamıştır (Uçan, 2013: 45).

Karikatürler nedeniyle gazeteler ve karikatüristler, çoğu kez davalarla karşı karşıya gelmiştir. Örneğin Ertan Aydın 1996'da on ay, 1997'de on bir ay, Doğan Güzel 1998'de kırk ay, Ahmet Erkanlı on bir ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Lemana dergisinde Susurluk kazası ile ilgili yayınlanan bir karikatür sebebiyle yazı işleri müdürü üç buçuk ay hapis cezası almıştır. 5 Nisan 2004'te Sefer Selvi'nin Evrensel Gazetesi'nde çizdiği bir karikatür nedeniyle, dönemin Başbakanı R. Tayyip Erdoğan ve danışmanı Cüneyt Zapsu tazminat davası açmış; Başbakan'ın talebi haklı bulunmuş fakat bu karar Yargıtay tarafından bozularak talep reddedilmiştir. 9 Mayıs 2004'te Musa Kart Cumhuriyet Gazetesi'nde dönemin Başbakanı'nın imam hatip liseleri ile ilgili icraatlarını ipe dolanmış bir kedi şeklinde çizmesi sonucunda manevi tazminat davası açılmıştır (Özocak, 2011: 275, 287). "Tayyipiler Alemi kapağıyla Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ı fil, zürafa, maymun, deve, kurbağa, yılan, inek ve ördek şeklinde gösteren Penguen mizah dergisine 40 bin YTL'lik manevi tazminat davası açılmış ve dava, Ankara 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde düşmüştür" (www.bianet.org/bianet/medya/57049-tayyipiler-aleminden-penguen-dergisine-dava).

Görsel 12: Avni Dergisi
Kaynak: www.seyriadem.com

Görsel 13: Penguen Dergisi
Kaynak: Yıl:2005, Sayı: 127

Görsel 14: Leman Dergisi
Kaynak: Yıl: 2007, Sayı:838

2010-2014 YILLARI ARASINDA MİZAH

2010'dan günümüze gelene dek yaşanan önemli toplumsal ve siyasi olaylar şunlardır: Gezi olayları, Reyhanlı'daki patlama, âkil adamlar heyetinin kurulması, 17-25 Aralık Soruşturması, hükümetin Fethullah Gülen ve onu destekleyenleri 'paralel yapı' olarak adlandırması, paralel yapı ile mücadele kararı alması ve uygulaması, dört eski bakanın yargılanması, kürtaj sorunu, alkol düzenlemesi, Soma'da 301 işçinin hayatını kaybetmesi, kişilik haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle Twitter'a erişimin bir süre engellenmesi, Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın, seçim gecesi yaşanan elektrik kesintilerini, trafoya kedinin girmesi şeklindeki ifadesi, TBB Başkanı Metin Feyzioğlu'nun konuşmalarına, Başbakan R. Tayyip Erdoğan'ın tepkisi, R. Tayyip Erdoğan'ın halk oylaması sonucu Cumhurbaşkanı olması ve Çankaya Köşkü yerine yeni yapılan Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda ikâmet etmeye başlaması, yeni iç güvenlik yasası vb.

Bu dönemin mizahında, yaşanan siyasi olayların etkisi oldukça fazladır. Gezi mizahı, sokak mizahı olarak adlandırılabilir mizah, profesyonel mizahçıların bile şapka çıkarttığı sözler, ürünler ortaya koymuştur. İnternet aktivizmini kullanan Y ve Z kuşağının yaratılan bu mizahta katkısı oldukça fazladır.

“İnternetin aktivist kullanımı, belli bir amacın savunusu, bu amaç etrafında veya belirli bir eylemi gerçekleştirmek için örgütlenme, amaca yönelik mesajları bir iletişim kampanyası çerçevesinde kitlelere iletme, internet üzerinde eylem gerçekleştirme, başta sosyal medya olmak üzere geniş kitlelere gerçek zamanlı bilgi akışı ile ulaşmaya imkân tanıyan alanlarda veya blog, vlog, podcast, video, fotoğraf paylaşım siteleri gibi alanlarda gerçekleştirilmesi anlamına geliyor” (www.guernica.tv/digital-aktivizm-mi-aktivizm-mi). Fransız İhtilali, elle kopyalanan manifestolar aracılığıyla, 1848 Devrimi matbaalarda gizli basılan bildirimlerle başarıya ulaşmıştır. Günümüzde ise dijital aktivizm hayatın bir parçası haline gelmiştir. Arap Baharı, İspanya'da Öfkeli Hareketi (Los Indignados), Wall Street'i İşgal Et (OWS) gibi eylemlerde ise internetin, sosyal medyanın etkisi büyüktür (www.guernica.tv/digital-aktivizm-mi-aktivizm-mi).

Sivil itaatsizlik şu terimlerle de ifade edilir: Karşı koymama, pasif direniş, şiddet dışı direniş, şiddet dışı eylem (Thoreau ve Gandhi, 2012: 123). Gezi Parkı'nda gençler tarafından yapılan mizah da, şiddet dışı bir eylemdir.

Toplumsal hareketlerin yeni formu olarak da kabul edilen Gezi Parkı olayları, toplumsal bir patlama olarak kabul edilebilir. Castells'in ağ toplumu olarak ifade ettiği kitleler (slaktivistler ve klikativistler) sosyal medya aracılığı ile örgütlenmişlerdir. Gezi Parkı'nda başlayan olaylar İstanbul'un bütün sokaklarına, parklarına, hatta başka şehirlere kadar yayılmıştır (Yegen, 2014: 88). Türk Twitter kullanıcılarının sayısı #diren geziparki döneminde 10 milyon kullanıcıya kadar dayanmıştır. Aktif Twitter kullanıcısı olmayan pek çok kişi Twitter'a kayıt olarak en az bir mesaj paylaşmıştır. Gezi Parkı olayları süresince değişik etiketlerde toplam 23.998.687 mesaj paylaşmıştır. Bu Twitter

mesajları ise toplamda 7 milyarı aşkın etkiye ulaşmıştır (Banko ve Babaoğlu, 2013: 17-22). Gezi Parkı olayları sonunda 8 sivil ölmüş, binlerce sivil yaralanmıştır.

Gezi Parkı hareketi gençler, Kemalistler, antikapitalist Müslümanlar, sivil toplum kuruluşları, LGBT, üniversiteler, doktorlar, öğretmenler, her kesimden insanın katıldığı bir halk hareketidir. Yıllardır apolitize olduğu düşünülen gençlik, lideri olmadan, umulmadık bir anda, şiddet dili kullanmadan bir sivil itaatsizlik örneği sergilemiştir. Gezi olaylarının başladığı günden itibaren geleneksel medyanın suskun kalmasını bir tarafa bırakıp yaptıkları zekice ve yaratıcı mesajlarla seslerini duyurmuşlardır.

“Tehdit olarak gençlik algısı ve bunun üzerine inşa edilen politikalar, gençliği tutarsızlık, biyolojik ve zihinsel kargaşa ile biçimlenmiş, bir an önce aşılarak toplumsal hayata entegre olunması gereken bir yaş dönemi içindeki toplumsal grup olarak ele alır” (Yücel ve Lüküslü, 2013: 13). Bu sebeple iktidarlarca sürekli uyma davranışı göstermeleri beklenir. Uymayanlar cezalandırılır. Örneğin, Ankara Defterdarlığı’nda görevli iki personel Leman, Gırgır ve Penguen dergilerinin kapaklarını sosyal paylaşım sitelerinde beğendikleri gerekçesiyle ikazen uyarı cezası almışlardır (www.t24.com.tr/haber/memurlara-sosyal-medyada-mizah-paylasimi-cezasi/226757). Karikatürist Musa Kart, 17-25 Aralık soruşturması ile ilgili çizdiği bir karikatür nedeniyle dönemin Başbakanı R. Tayyip Erdoğan’a hakaret ettiği gerekçesiyle kendisine dava açılrsa da Mahkeme suçun şartları oluşmadığı gerekçesiyle Kart’ın beraatine karar vermiştir (... , 2014: 5).

Gezi olaylarında ve sonrasında yaşanan toplumsal olaylara tepkiler mizah, hiciv kullanılarak, farklı şekillerde verilmiştir. Afişlere yazı yazmak, sokak tabelalarında değişiklikler yapmak, duvarlara, yerlere yazı yazmak, bütün bunları fotoğraflayarak sosyal medyada paylaşmak, caps’ler yapmak, halk tarafından bilinen türkü sözlerini yergi içeren sözlerle değiştirerek müziğe uyarlamak vb.

GEZİ OLAYLARI SÜRESİNCE ÜRETİLEN MİZAH ÇEŞİTLERİ

Yazılarda ve caps’lerde ağaç ve kırmızılı kadın direniş sembolü olarak seçilmiştir. ‘Orantısız zekâ’, ‘çapuling’ gibi yeni terim ve kelimeler kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye’de birçok şehrin sokaklarına yansıyan yazıların bir kısmı şöyledir:

- “Biberi bal eyledik, meydanları dar eyledik” (Aydın, 2013: 14).
- “Huzur isyanda” (Aydın, 2013: 31).
- “Korkma la, biziz halk” (Akkuş, 2013: 11).
- “Biber gazı cildi güzelleştirir” (Aydın, 2013: 34).
- “Devrim televizyonlardan yayınlanmayacak” (Aydın, 2013: 66).
- “Aynı tomada iki kere yıkanılmaz” (Akkuş, 2013: 115).
- “Direnmeye gittim geleceğim” (Aydın, 2013: 69).
- “Alkolü yasakladın millet ayıldı” (Akkuş, 2013: 77).
- “İçim yandı, Toma nerede” (Aydın, 2013: 75).
- “Sıkma demiyorum, hobi olarak yine sık” (Aydın, 2013: 88).
- “3 gündür yıkanmıyoruz, toma gönderin” (Akkuş, 2013: 13).
- “Rabbime sordum, #direngezi dedi” (Aydın, 2013: 104).
- “Direnişe gittik hocam yok yazmayın” (Aydın, 2013: 118).
- “Tomalı Hilmi Caddesi” (Akkuş, 2013: 22).
- “Tomayla 8 gündür beraberiz, ciddi düşünüyoruz” (Aydın, 2013: 120).
- “Hak yiyen hack yer, redhack” (Akkuş, 2013: 32).
- “Revolution Party! Tüm halkımız davetlidir (pilavlı)” (Aydın, 2013: 125).
- “Datça direnip duru gari” (Akkuş, 2013: 56).
- “Burası senin mi olum Allah’ınki..” (Aydın, 2013: 155).
- “Adanalılık çapulcunun Allahıyık” (Akkuş, 2013: 69).
- “Tomalara göğüs geren, işte benim Zeki Müren” (Aydın, 2013: 162).
- “Gazla güzellik olmaz” (Aydın, 2013: 171).
- “Tencerem tavam var, çapulcuyum havam var” (Aydın, 2013: 170).

Üniversite öğrencileri de halk tarafından bilinen türkülerin sözlerini hiciv içeren sözlerle değiştirerek uyarlamalar yapmıştır. Örneğin Boğaziçi Caz Korosu, 'Entarisi Ala Benziyor' türküsünü şu şekilde uyarlamıştır: (www.youtube.com/watch?v=0u2eNin7Axc).

Çapulcu musun vay vay eylemci misin vay vay
Gaz maskesi ala benziyor biber gazı bala benziyor
Benim tomam bana sıkıyor
Bulunur bir çare halk ayaktadır
Taksim yolunda barikattadır.
Çapulcu musun vay vay eylemci misin vay vay
Gaz maskesi biçim biçim
Yürüyorum Taksim için
Üşenme gel halkın için
Bulunur bir çare halk ayaktadır
Taksim yolunda barikattadır.
Çapulcu musun vay vay eylemci misin vay vay
Gaz maskesi çeşit çeşit
Gezi parkı senle yaşıt
Vur tencere çatal kaşık
Bulunur bir çare halk ayaktadır
Taksim yolunda barikattadır.
Çapulcu musun vay vay eylemci misin vay vay.

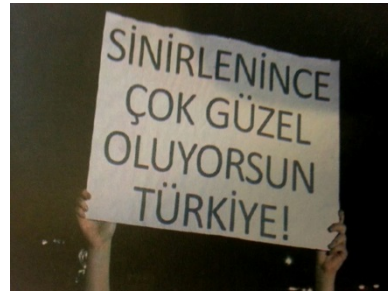
'Kızılıklar oldu mu' türküsünün Boğaziçi Caz Korosu tarafından uyarlanmış hali şu şekildedir: (www.youtube.com/watch?v=S3woGx5Jc6A).

Çapulcular oldu mu?
Meydanlara doldu mu?
Gönderdiğin tomalar,
Beşiktaş'a vardı mı?
Maskeyi yüzüme, maskeyi taktım yüzüme
Biber gazı yollamış emniyet gözlerime
Barikatı aşmalı, şu Taksim'e varmalı
Gezi parkı güzel ama polisi olmamalı.

Gezi olayları süresince değişik illerde kullanılan afişlerden iki örnek şöyledir:

Görsel 15: Gezi Parkı Afişi
Kaynak: (Akkuş, 2013: 39).

Görsel 16: Gezi Parkı Afişi
Kaynak: (Akkuş, 2013: 30).

Caps'ler, Gezi olayları boyunca yeni medya ile entegre olan Y ve Z kuşağı tarafından kolaylıkla hazırlanıp Instagram, Twitter ve Facebook gibi sosyal paylaşım sitelerine yüklenmiştir.

Görsel 17: Gezi Olayları Caps'i 1
Kaynak: www.twitter.com/incicaps

Görsel 18: Gezi Olayları Caps'i 2
Kaynak: www.twitter.com/incicaps

GÜNÜMÜZDE BASILI MİZAH DERGİLERİ VE SOSYAL MEDYADA MİZAH

Mizah dergileri, tirajları eskiye oranla düşse de günümüzde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Günümüzde internet sitelerinde, sosyal medyada mizah değişik şekillerde yapılmaya devam etmektedir. Örneğin Incicaps, Facebook ve Twitter hesaplarında yaptığı caps'lerle, Ekşisözlük'te yapılan tanımlamalarla, Zaytung, komik haberlerle mizah yaparken birçok kişi de sosyal medyalarından bu capsleri paylaşarak dolaşıma sokmaktadır. Baattin, Fırat (Koca Kafa), Bizim Zülküf vb. yaratılan hayali karakterler oldukça ilgi görmektedir. Örneğin Baattin karakteri Facebook'ta 4.760.539 (www.facebook.com/Baho) beğeni almıştır. Hayali karakterlerle yapılan mizahta sadelik ön plandadır. Sadece hayali karakterin görüntüsü ve bir konuşma balonu içindeki yazıdan ibarettir. Bazı meslek grupları da Baattin benzeri hayali karakterler yaratmışlardır. Muhasebecilerin 'hesabını bilen adam' Muittin karakteri gibi. Meslek grupları ve sektörlerle ilgili sosyal medyada açılmış onlarca sayfa bulunmaktadır. Örneğin Hemşire-i Mizah (www.facebook.com/pages/Hem%C5%9Fire-i-mizah/406880292782774) Facebook sayfası (4182), Tıbbi Mizah ve Paylaşım (www.facebook.com/tibbimizahvepaylasim) Facebook sayfası (7399) beğeni almıştır. İslami kesimin, dini söylemler içeren caps'ler paylaştığı birçok sayfa vardır. 'Aile tadında filtrelili mizah', Yeşil Mizah Facebook sayfası (www.facebook.com/YesilMizahh) gibi.

Görsel 19: Baattin
Kaynak: www.facebook.com/Baho

Görsel 20: Zülküf
Kaynak: www.facebook.com/zulkufabi

Günümüzde L-manyak, Hacamat, Bayan Yanı, Ot, Naber, Leman, Uykusuz, Gırgır, Leman gibi birçok mizah dergisi yayınlarına devam etmektedir. Dergiler özellikle kapaklarıyla sosyal medyada yer alıyorlar. Fakat bu durum mizah dergilerinin tirajına yansımıyor (www.derinhakikatler.blogspot.com/2011/11/turkiyede-mizahn-anlamlar). Penguen'de çizen Cem Dinlenmiş'e göre "Dergiler çok iyi durumda değil, tirajlar çok düştü. Varlığı tehdit edecek hale geldi. Gırgır dönemine ulaşmasını beklemiyoruz tabi ama iyi gitmiyor. Sürekli dergi kapakları paylaşılıyor ama içerik gözden kaçıyor. İç sayfalardaki işler, kapak kadar geniş alana ulaşmıyor" (Kuru, 2014: 8).

Sadece TRT'nin yayın yaptığı dönemde televizyondaki seyredilenler aynı hafta mizah dergilerine konu olabiliyordu. Bu dönemde televizyon, mizah dergilerinin rakibi değil yardımcısıydı. Özel

televizyonların kurulması, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte hem televizyon hem de internet, mizah dergilerinin ciddi rakipleri olmuştur (www.derinhakikatler.blogspot.com/2011/11/turkiyede-mizahn-anlamlar).

Caps'ler internet mizahının sevilen ürünlerinden biridir. “Düpedüz keyfi davranabilmek caps felsefesinin gereksinimidir. Bu yüzden de çoğu çalışma uydurmaz. Çünkü mutluluk, bilincin insana dayattığı ağırlıkları görmezden gelebilme lüksüne sahiptir” (Kullar ve İnci, 2015: 11). Caps'ler, siyasiler, ünlüler, ünlü kişilere monte, temsili caps'ler, hayvanlar, gündemdeki olaylar, toplumsal sorunlar, kadın – erkek ilişkileri, cinsellik, spor, vb. konu edebilmektedir.

Görsel 21: Karşılaştırmalı Caps Örneği
Kaynak: www.facebook.com/incicaps

Görsel 22: Ünlülere İfade Trolleme Örneği
Kaynak: www.twitter.com/incicaps

Kullar ve İnci'ye göre “Caps, sadece ezici bir güldürme aracı değil, çok büyük de bir tanıtım aracı. Karikatürler her zaman varlığını devam ettirecek. Ancak tüketimi seven sosyal medya topluluklarımızın ihtiyaçlarını, kesinlikle caps'ler daha iyi karşılıyor” (Onat, 2015: 2). Caps, mizah için olmasa bile avukatların dava dilekçesinde bile kullanılabilir. Ankara Barosu'na kayıtlı avukat Tuncay Işık savını kuvvetlendirmek için dava dilekçesinde caps kullanmıştır (www.adaletbiz.com/avukat/avukat-dava-dilekcesinde-caps-kullandi-h16865.html).

Dijital mizah ya da internet mizahı diye adlandırılan bu mizah türü, gençler arasında popülerliğini sürdürmektedir. Incicaps gibi caps yayımlayan diğer internet sitelerinin çoğalması, her geçen gün beğeni ve takip sayılarının artması, caps yapan kişilerin sayılarının artması, caps yapmanın kolay ve pratik olması internet mizahına yönelimin hızlandığını işaretlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mizaha iki farklı işlev yüklenmektedir. İlki, mizahın yaşanan toplumsal sorunlara çare olacağı savı, ikincisi de halkın, bir sorun olduğunu fark etmesini sağlaması diğer bir ifadeyle rahatını kaçırmamasıdır. Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde sözlü mizah; Karagöz ve Hacivat, Bektaşî fıkraları, taşlamalar vb. ile dikkat çekmektedir. Tanzimat döneminde yazılı basın önem kazanmış, politik mizahın artmasıyla birlikte sansür başlamıştır. Osmanlı yönetimini eleştiren ilk mizah dergisi Diyojen, Âli Kararname ile tamamen kapatılmıştır. II. Abdülhamit döneminde baskı ve sansür nedeniyle aydınlar, çalışmalarına yurt dışından devam etmişlerdir. Meşrutiyetin ilanı ile mizah kaldığı yerden devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilk dönemleri kültür ve düşünce hayatı bakımından oldukça özgür geçmiştir. Ancak İzmir suikastı, Şeyh Sait isyanı gibi olaylar öne sürülerek yayın hayatı denetim altına alınmıştır. Bu dönemde alfabenin değişmesi mizah dergilerinin satışlarını duraksatmıştır. Dönemin en önemli dergileri Akbaba ve Marko Paşa'dır. Akbaba, yayın hayatı boyunca iktidarlara hep dirsek temasında olmuş, ekonomik sıkıntı çekmemiştir. Marko Paşa ise Merhum Paşa, Bizim Paşa, Malum Paşa gibi adlarla birçok kez kapatılarak da olsa 1950 yılına kadar yayın hayatına devam etmeye çalışmıştır.

On yıllık Demokrat Parti iktidarından sonra 1960 ihtilali olmuş ve ardından Türkiye, sanayileşmenin olduğu bir ekonomi politika ile yönetilmiş; göç, gecekondulaşma ve kente göç edenlerin uyumsuzluk sorunları dönem mizahının ana konularını oluşturmuştur.

1970'lerde çıkan Gırgır dergisi, günümüz popüler mizahının temellerini atmıştır. Bazı çizerler tarafından Gırgır mizahı evrensellikten uzak oluşu ve esprinin sadece yazıda kalmasıyla eleştirilmiştir. Gırgır dergisi döneminin en çok satan mizah dergisi olmuş, mizahın kitleleşmesine yardımcı olmuştur. 1980 ihtilalinden sonra Gırgır ve diğer mizah dergileri birçok kez kapatma cezası almıştır.

1980'li yıllarda Türkiye, dünya kapitalizmi ile bütünleşse de ekonomik ve toplumsal sorunlar hızla artmıştır. 1990'lı yıllar medyada büyük dönüşümün yaşandığı, özel televizyonların kurulmaya başlandığı yıllardır. 1994'te yaşanan ekonomik sıkıntılar, 5 Nisan kararlarını, özelleştirmeleri, ücret ve maaşların sabitlenmesi durumunu gündeme getirmiştir. 1999 yılında ise devlet beş bankaya el koymuştur. Bütün bu gelişmeleri 2001 ekonomik krizi takip etmiştir. 2002 yılında yapılan seçimlerin sonucunda Adalet ve Kalkınma Partisi iktidara gelmiştir. Bu dönemde yaşanan ekonomik ve toplumsal sorunlar konu edilerek çizilen karikatürler nedeniyle gazeteler ve çizerler birçok davayla karşı karşıya gelmiştir.

2010 yılından günümüze gelene dek yapılan mizahta yaşanan siyasi olayların etkisi çoktur. İnternet aktivizmini kullanan Y ve Z kuşağının Gezi mizahının ortaya çıkmasında katkısı yadsınamaz boyuttadır. Mizah bu dönemde bir sivil itaatsizlik örneğidir. Toplumsal olaylara tepkiler; hiciv içeren sözleri duvarlara yazmak, halk tarafından bilinen türkü sözlerini, hiciv içeren sözlerle değiştirerek müziğe uyarlamak, caps'ler yapmak şeklinde kendini göstermiştir.

Günümüzde mizah, basılı mizah dergilerinin yanı sıra internette özellikle gençler tarafından üretilmeye devam etmektedir. Çeşitli tasarım programlarının çıkması, internet teknolojisinin gelişmesi, kullanımının kolaylaşması, Y ve Z kuşağının internete yakınlığı gibi etkenler mizahın internete kaymasına yardımcı olmuştur. "Z kuşağı ile birlikte mizah, internete kaymıştır" hipotezi bu ifadelerle doğrulanmaktadır. Ayrıca basılı dergilerin kapakları bile internette paylaşılmaya başlanmıştır. Avantaj gibi görünen bu durum aslında basılan dergiler için dezavantajdır çünkü internette sadece kapak sayfaları ile var olabilmektedirler. Dergilerin diğer sayfalarındaki karikatürler internette yer alamamaktadır. Basılı mizah dergileri okuyucuları, çizerlerle etkileşim kuramazken internet mizahında yapılan ürünlere alınan beğeniler ve yorumlar çizerlere geribildirim sağlayabilmektedir. Çizerlere, okuyuculardan gelen geribildirimler, faydalı olmaktadır. Basılı dergilerde yapılan mizahı sadece dergiye satın alanlar görebilirken internette yapılan mizah tüm dünyaya hitap edebilmektedir. Kullar ve İnci'ye göre "Düpedüz ve keyfi davranabilmek caps felsefesinin gereksinimidir" (2015:11). Bu cümle caps'lerin gençler arasında neden hızla yaygınlaştığı sorusunun cevabını vermektedir. İncicaps ve caps paylaşımı yapan diğer sitelerin sosyal medya sayfalarındaki beğeni ve takipçi sayıları; "internet ve sosyal medya ile birlikte mizah çizerlerden ve basılı mizah dergilerinden bağımsız şekilde gelişmektedir" hipotezini doğrulamaktadır. Basılı mizah dergilerinden ilham almakla birlikte gençler, kendi mizahlarını, kendi argoları ve kelimeleri ile üretmeye başlamıştır. Mizah artık Youtube, Vine gibi kanallarla da kendini göstermektedir. Birçok kişi kendi çektiği kısa videoları bu sitelere yüklemekte ve videoların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Çalışma, ortaöğretim ve üniversite öğrencilerini kapsayacak şekilde ve anket yöntemiyle desteklenerek Youtube ve Vine için de yapılabilir.

KAYNAKÇA

- ... (2014) Karikatüre Beraat, Sözcü Gazetesi, 24.10.2014.
- Akkuş, S. (2013) Gezi'den Orantısız Zeka, Sınırsız Yayınevi, Ankara.
- Arık, B. (2002a) Kemal Sunal, Levent Kırca Cem Yılmaz'ın Mizahına Teorik Bir Bakış, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı:14, 111-129.
- Arık, B. (2002b) Karikatür Tarihimize Önemli Bir Dönemeç: Marko Paşa Gazetesi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı:12, 237-253.
- Arık, B. (2003) Apolitik Mizah Tartışmalarına Tarihsel Bir Bakış, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı: 17, 89-104.

- Aydın, E.(2013) Çapulcunun Gezi Rehberi, Hemen Kitap Yayınları, İstanbul
- Bali, R. (2011) Tarz-ı Hayattan Life Style'a, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Banko, M. ve Babaoğlu, A. (2013) Gezi Parkı Sürecine Dijital Vatandaş'ın Etkisi, (www.geziparkikitabi.com – e-kitap).
- Çakır, H. (2006) Tarihimizin İlk Mizah Dergisi Diyojen'in Kapatma Cezalarına Yine Mizahi Yoldan Gösterdiği Tepkiler, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:15, 161-172.
- Çavdar, T.(2008) Türkiye'nin Demokrasi Tarihi – 1950'den Günümüze, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Çeviker, T. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Karikatürü, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 4, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aktaran: Yazıcı, N. (2011) Yazılı Türk Mizahının Gelişim Sürecinde Batılı Anlamda İlk Mizah Dergisi: Cem, Turkish Studies, Cilt: 6, Sayı: 3, 1299-1313.
- Demirtaş, F. (1949) Harnâme, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Sayı: 3-4, 369-387.
- Dumlupınar, S. (2011) Tek Parti ve Mizah, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul.
- Fırlar, B. ve Çelik, M. (2010) Gazete Reklamlarında Mizah: Türk Mizah Reklamlarına İlişkin Tarihsel Bir Analiz, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 12, 164-177.
- İnuğur, N. (1992) Türk Basın Tarihi, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- Karahisar, T. (2012) Türkiye'de Medya Sektörü ve Gazeteciler, Ekin Yayınları, Bursa.
- Karlıdağ, S. (2011) Sayısal Çağda Mizah: İnternet Güldürüyor mu?, Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu – İletişim Kongresi Bildiriler Kitabı, (Ed.) Barlı, Ö. ve Tellan, D., Mega Ofset, Erzurum.
- Kazgan, G. (1999) Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, Altın Kitaplar, İstanbul.
- Korkmaz, N. (2009) "Türkiye'de Tüketim Kültürü ve Mekânsal Ayrışma", Medya, Tüketim Kültürü ve Yaşam Tarzları, (Ed.) Dağtaş, B. ve Dağtaş, E., Ütopya Yayınları, Ankara.
- Köksal, M. (2013) Mizahın Türk Siyasi Kültüründeki Yeri ve Siyasete İlişkin Toplum Algısının Oluşturulmasındaki Rolü, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Kullar, U. ve İnci, S. (2015) İnci Caps Kutsal Mizah Kırbacı, Epsilon Yayınları, İstanbul.
- Kuru, B.(2014) Çizerler Gazeteciler Kadar Baskı Altında Değil, Hürriyet Gazetesi Pazar Eki, 28.12.2014.
- Leman Dergisi, Yıl: 2007, Sayı: 838.
- Lüküslü, D. ve Yücel, H. (2013) Gençlik Halleri – 2000'li Yıllar Türkiye'sinde Genç Olmak, Efil Yayınevi, Ankara.
- Onat, S. (2015) İnci Caps Durdurulamaz Yükselişini Sürdürüyor, Hürriyet Gazetesi Pazar Eki, 08.02.2015.
- Özocak, G. (2011) Türkiye'de Siyasi İktidarın Mizahla İmtihani: İfade Özgürlüğü ve Karikatür, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 94, 259-294.
- Penguen Dergisi, Yıl: 2005, Sayı 127.
- Selçuk, B. (2006) Nef-i'de Söz ve Savaş İlgisi, Ekev Akademi Dergisi, Sayı: 28, 233-246.
- Şenyapılı, Ö. (2003) Neyi, Neden, Nasıl Anlatıyor? Karikatür Kim, Niye Çiziyor?, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- Thoreau, D. ve Gandhi, M. (2012). Sivil İtaatsizlik ve Pasif Direniş, Vadi Yayınları, Ankara.
- Yazıcı, N. (2011) Yazılı Türk Mizahının Gelişim Sürecinde Batılı Anlamda İlk Mizah Dergisi: Cem, Turkish Studies, Cilt: 6, Sayı: 3, 1299-1313.
- Yegen, C. (2014) Bir Dijital Aktivizm Biçimi Olarak Slaktivizm: Change.Org Örneği, Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, Sayı:8, 84-108.
- www.facebook.com/pages/Hem%C5%9Fire-i-mizah/406880292782774 (Erişim Tarihi: 04.03.2015).
- www.adaletbiz.com/avukat/avukat-dava-dilekcesinde-caps-kullandi-h16865.html (Erişim Tarihi: 03.02.2015).
- www.bianet.org/bianet/medya/57049-tayyip-alerinden-penguen-dergisine-dava (Erişim Tarihi: 17.10.2014).
- www.birikimdergisi.com/sayi/166/toplumsal-elestiri-soylemi-olarak-mizah-ve-gulme (Erişim Tarihi: 20.03.2013).
- www.guernica.tv/digital-aktivizm-mi-aktivizm-mi (Erişim Tarihi: 21.11.1014).
- www.seyriadem.com/1970-1979-donemi-mizah-dergileri (Erişim Tarihi: 21.11.1014).
- www.seyriadem.com/1980-1989-donemi-mizah-dergileri (Erişim Tarihi: 21.11.1014).

www.t24.com.tr/haber/memurlara-sosyal-medyada-mizah-paylasimi-cezasi/226757 (Erişim Tarihi: 23.12.2013).
www.derinhakikatler.blogspot.com/2011/11/turkiyede-mizahn-anlamlar (Erişim Tarihi: 17.04.2013).
www.aktuel.com.tr/Medya/2013/02/02/mizahta-yeni-cag (Erişim Tarihi: 21.11.1014).
www.seyriadem.com (Erişim Tarihi: 04.01.2015).
www.youtube.com/watch?v=0u2eNin7Axc (Erişim Tarihi: 02.02.2015).
www.youtube.com/watch?v=S3woGx5Jc6A (Erişim Tarihi: 02.02.2015).
www.facebook.com/YesilMizahh (Erişim Tarihi: 04.03.2015).
www.facebook.com/zulkufabi (Erişim Tarihi: 04.03.2015).
www.facebook.com/Baho (Erişim Tarihi: 04.03.2015).
www.facebook.com/incicaps (Erişim Tarihi: 04.03.2015).
www.twitter.com/incicaps (Erişim Tarihi: 04.03.2015).
www.facebook.com/tibbimizahvepaylasim (Erişim Tarihi: 04.03.2015).